

John Kapya Kaoma
English Introduction

My name is John Kaoma. I was born in Mwense District, that is, in Luapula Province of Zambia. It is usually called Northern part of Zambia, but we are on the riverside, so we are called Luapula. My father who was a teacher, though originally my father comes from a Royal family in Luapula province. In fact he was supposed to be the Chief but he turned it down. My Chieftenship is Katuta. My father is Mr Kaoma Mishek. Having grown up with my father, I really wanted to be an accountant but it did not turn out that way. I left my father's place and went to the Copperbelt, and on the Copperbelt, I felt I needed to study Theology and become a priest in the Anglican Church, which in the US is called the Episcopal Church. I attended the Theological School called "Theological College of Central Africa" on the Copperbelt, in Ndola, Zambia. I enjoyed my studies and I was always passing with good marks. And before I graduated, (I was supposed to graduate after four years but I managed to finish my degree in three years and) I won a scholarship to go to the UK. So I went to University of Bristol, where I did my Masters. I never thought I was going to end up in US, of course, because I didn't really think highly of the US at that time.

Having been at Bristol, I thought I would not find myself in the US one day. After finishing my Masters, I felt I was called by God to go back to Africa and change Africa. This is normal when you are young. You tend to think that way that you have something to contribute. When I told my friends that I was going back to Africa, they laughed at me saying, "Who are you to change Africa?" I said, "No, I want to contribute something to Africa." So I left the UK, went back to Africa, this time to Zimbabwe. I did not go to Zambia but I went to Zimbabwe at Africa University, until I got frustrated because I was trying to change things.

In 1998, things were just starting to be bad in Zimbabwe. I really tried by all means to argue and ask people to stand up against Mugabe and do all sorts of things. Things didn't work, so I got a bit frustrated. President Robert Mugabe and his guys pushed me out of Zimbabwe, of course. And I went back to my home country Zambia.

So I returned to Zambia in 2001 to 2002. Right there, that is where I met my good friends the Parsons, who are now in Cambridge. They spoke about the US, and how good the US would be and so I said, "Well, maybe it is time to try." But they also introduced me to the Professors of Boston University, Prof Daneel and Prof Dana Robert, both in the School of Theology. I met them while in Africa. That made a connection of coming to the US. That is how I ended up in the US because of the two Professors I met and two good friends from Boston. They changed my perspective about America and I came to study here at Boston University School of Theology.

I have also done a bit of thinking about what I want to be and mostly what I want to do. Having met my two Professors and friends, I realized I would contribute more not in the political sphere as I thought when I was young, but now in the environmental movement. So I got so interested in the question of saving Africa's environment, which again, at the end of the day will take me back into battles with political figures in Africa because of the way they are treating the environment in Africa.

I am doing my Doctrate at BU School of Theology. I am married to a Zimbabwean woman, lovely woman, and we have two kids and we are expecting another hopefully in April, so they will be three beautiful daughters. Thanks

Nine Kapya Kaoma, umwina Luapula. Naishile kuno ku USA umwaka wa 2002, ilyo nalesambilila pa Episcopal Divinity School. Lintu nafikile, abantu balenjeba ati ku USA ekwaba indalama. Nalisumina ati ee, ekoshaba indalama. Pantu nalecita nga namona umunandi uwafuma ku USA, nangu abanandi ebo naishibe baleisa nemyotoka, bamo baleshita na mayanda. So naletila ati, oh, uku US nga wayako limbi naiwe, kuti waya shukilamo.

Abanandi, abafumine kuno ku America, balinsendele nokuntwala ku Ndola Airport. Nafuma pa Ndola, naishile ku Johannesburg, nafumine ku Johannesburg naishileisa ku Heathrow, Heathrow, naishile cita land pa Logan Airport. Umunandi Gift Makwasha ewaiishile mpokelela. Antwala na kusukulu. Gift afuma ku Zimbabwe. So twafika pa sukulu palya, twasangile umukashana uwali nencito ya kupokelela abeni. Aisa mpela nama keys, anjeba ati, imfungulo ishi nakupela mune, kabiya ku room yobe, room 214, Lawrence Hall. “Natile, Room 214, ilikwi?” Awe mwalishiba abanensu fintu balanda icisungu cabo tacumfwika nabwino. So ena isanjebafye ati, room 214, Lawrence Hall. Iceshuko umunandi Gift alishibeko pantu epo asambilile nayo wine. Aisa njeba, ati, awe, nalakutwala Kaoma, tuleeya. Twaayafika mu room mulya, tamwaali napakulala, mwalifye kabed akanono. Mumutima nai pusha ati, bushe eko naisa kuno? Umunandi Gift, aisa bwekelamo ku office, aya bepusha ati, “Nomba uyu muntu mwaleta kuno, afika bwangu, nomba akalaikala shani? Ngo kulya akalya shani? Ba yaswike ati, “Kuti aya pa Harvard Square.” Apo pa Harvard Square bane, paba ifintu ifingi nganshi. Palaba abantu abaleshana, utuntu utwingi, epaba ne sukulu likalamba ilyo mumfwa ati Harvard University.

So ine banjebele ati inje pa Harvard Square. Nomba iyi ine Harvard Square yaba kwi? Nalipapile mwe, nati, kwena aba bantu, teti bampelekye nangu ifyakulya, elyo mwalishiba nga waenda, ukufuma ku Zambia, ku Ndola, Johannesburg, Heathrow, ukwisa pa Logan. Tawishibe nangu cimo, tawishibe neko Harvard Square yabela. Elyo baisa kwebafye ati, kabiye ku Harvard Square! Natile kwena, limbi ifintu fikacinjako panono, kandolelako.

Nayamba ukulolela, ndelolela. Umunandi Gift aisa ntwala mukulya, anshitolako ifyakulya. Nafyo ifyakulya fyabo, nika Sandwich babula umukate baputula pakati, babikamo notumusalu, natumbi tumbi. Pantu nalikele ku Bulaya, tafyanshupile sana. Nabulilefye nalya. Nomba lilya twabwelelamo, naipusha umunandi nati, we mwaume, bushe ififine nalya, nomba ifyakulya nkalafumya kwi? Ati, kushita. Natile nomba nkashita nendalama nshikwete. Nati limbi fikacinja. Nalikele imilungu ibili. Iceshuko, abanandi balya abanengele ukuti njise ku USA, abena Parsons, baliisa tuma e-mail bangipusha ati, bushe uleikala shani? Natile awe, nshikwete nangu fyakulya, elyo nesukulu nalyo talilaisuka. Elyo takwaba nangu ifyakulya nelyo fimo. Baishile yeba abanabo ku Cambridge kwine ukuti bese mukumbona. So baliisa babili, baisa ngeba ati nabofwa ati ninkwata amaproblems ayengi. Balefwaya ukungafwilishako. Elyo bampele \$50. Endalama shintu nakwete ishakubalilapo. Iyo yine \$50, eyo naikalilemo imilungu ibili ukulalya pa Harvard. Elyo pa Harvard palikosa umutengo, tepakwasha ukuya mukushita. Angishiba nga nshafikilepo nokufikapo, pantu kwena palikwatisha umutengo.

Panuma ya milungu ibili, isukulu lyaliisa isuka. Iceshomo, batwebele ati, nga waisa, ukesa sanga incito. Abena Zambia, mwebengi, mwebekala ku Zambia, mwaishiba ati, nga waya ku America, ifintu apopene ninshi fya yamba nokubomba, awe, tefyo ciba iyo. Nayambile ukufwailisha ifyakucita, ndecita inshi. Batile, incito eko yaba, kuti wabomba. Pamapepala yantu bampele batile kuti wasalapo, nga ulefwaya ukubomba nangu taulefwaya. Elyo nga ulefwaya ukubomba kuti wabomba pama hours 20. Efintu batwebele ifwe. So ine nalelolelafye ukubomba ama hours ayo 20. Naiisaya mukufwaya incito. Bangebele ati kuti wabombafye pasukulu pamobe.

Konse uko naeseshe, tafyalebomba. Nabalilepo ukwasha ku library. Naya ulubilo ku Library, “mwe bantu ndefwayaka incito.” Banjebele ati , “iyo, incito tapali pano.” Naisaya ku Security, ati nfwayeko incito, naipusha, “Bati, awe, incito tatukwete.”

Nomba mwanjebele ati nga naisa kuno, infwile naisa sanga incito, nomba incito ndefwaya, nincito nshi? Naisaya kuba kalamba bakalamba na bepusha ati, nomba ine ndefwaya ukukwata indalama, nakulacita shani? Ati, “uulefwaya incito.” Nati incito ndefwaya kuisa? Uko naya konse ati, takuli incito. Iceshuko, naisa sanga umulumendo umu uyo baleita ati George, uwalebomba mu Kitchen. Encito nabalilepo uku fwaya. Natampa uku bomba mu kitchen. Filya fine nga baleipika nangu nga bapwisha ukwipika, twatampa ukusamfya imbale, nangu ulesamfya impoto. Nelyo abantu nga balelya ulepitana, ulebapela ifyakulya nokumona ukweba ati amatebo, nangu pantu balelila pali apabasuka. Nasangile iyo incito mu Semester ya cibili. Nabombe mu kitchen ukutamba mu January ukwisafika mu May. Encito ine iyo nabalilepo ukubomba pa Episcopal Divinty School.

Abanandi kumushi nga ndebaba ati encito nabalilepo ukubomba, balamona kwati bufi ndebeepe. Pantu teti basumine ati umuntu uwali kufundisha ku Zambia naku Zimbabwe kuti aisa mukubomba kuno mu kitchen. Iyo bane, encito nabalilepo ukubomba. Elyo nendalama nalefola, cila 1 hour balempela \$7.50. So iyo \$7.50 multiply by 20, eflyo nalepoka cila mulungu.

Ilyo nshila yamba iyo incito, ndefwaya nandepo pali cimo ica citike. Kulaba akapepe kamo ako batila ka Social Security number kuno. Nga bakupela iyo number, elyo wingabomba. Banjebele ati, ufwile ukapoka number, elyo tukakupele incito. Naipwishe ati, nomba iyo Social Security ndeipoka kwisa? Banjebele ati ukaye kuma office ya Social Security. Nati, “Yaba kwi?” Bena baletontokanya ati ninjishibako. So banjebelefyete ati, “ukaye ku Social Security ukapoke number.”

Twali nomukashana umu, ena afumine ku Mauritius kanshi twali babili, aisa ngipusha ati, “Nomba John, iyo Social Security imoneka shani?” Natile, “katwishi. Natulefyete mune.” Icheshuko kwali nomukashana umu uwa twafilishoko atile ati, “awe, nalamutwala.” Elyo twaishileya ku Social Security, baisesa mpela na number, Naisa pela nabo bene abalefwaya ukunjingisha incito bati nokuti, awe, nalishiba ukuti imwe mwebena Africa ngamwaisa kuno ku USA, mulacula sana. Eico natila, nangu tapali incito ili mukitchen, na lakwingisha. Eflyo nayambile ukubomba mu kitchen.

Lintu nabombe mu kitchen, nalisambilile ifintu ifingi nganshi. Cakubalilapo, abantu nga balekumona ulebomba mukitchen, tabakwata umucinshi waku kucindika. Naine wine eflyo nali. Nga namona umuntu ubomba mu kitchen, naletontokanya ati, aba bantu kuti na batuka, kuti na bacita ifili fyonse. Lelo nomba lintu nabombe muKitchen, nalisambilile ifintu ifingi nganshi. Elyo kabili ndatasha Lesa, pantu abantu ababomba mu kitchen, ebalenga ukuti twikale bwino. Pantu nga tabalipo, kuti twafwa ne nsala.

Ilingi line, nga wayeba abantu ku mushi ati momba mu kitchen, teti basumine nakalya. Pantu baishiba ati ku America ekwaba ndalama. Lintu nalikuno, naliishiba ukuti abafyashi bandi ba lefwayako ubwafwilisho, nga buntu nalebapela lintu nali ku Africa. Lelo ukufuma mu September ukufika mu December, nshakwete uko nalebomba.

Lelo abantu ku mushi bamona kwati nga waisa ku America, apopene, ifintu fyayamba noku kubombela. Awe, ilingi line tefyo fibomba. Fwebengi fye baisesa, naba nandi bonse abafika kuno, kulaba ukucula sana, sana fye. Icakweba ati, nga taukosele kuti wa bwekelamo noku bwekelamo.

Ilingi line kuti twaeba abena America ati, tababa bwino. Limbi tababa bwino, lelo ifyo namona, tabaishiba. Ilingi line ifwe nga twapokelela umweni, filya tucita, umuntu nga aisa pa n'ganda, tukabalilapo ukumona ati alelya bwino, asambe, alale. Teti mu mushefye nakalya.

Mu America mwena tefyo ciba iyo. Kwaliba iyo abene batila mucisungu, "Individualism". Inga wafika, nipa lobe. Cila muntu nipa lwakwe. So abengi batontonya ati filya tucita ku Africa, eflyo nakuno kwine bafwile ukucita. Kanshi icilenge ilingi, nifwe fwebene, abena Africa. Pantu inga twaisa, tutontokanya ati abanensu kuno, ifyo tuba pokelela ku mushi ku myesu, eflyo nabo bene ba kesa tupokelela nga twafika. Awe tefyo ciba, ilingi lingi nga wafika kuno, cila muntu nipa lwakwe.

Ndefwaya nande pa munandi, nsha mulumbule ishina. Umunandi uyu nao afumine ku Zambia. Ena aishile nishi ndipano pene pa Boston Univeristy. Aisa fika. Naishile umfwafye ba lenjeba ku banandi ati, kuli umwina Zambia naumbi uwishile. Natile, ndefwaya ukumwishiba, elyo naisa mumona. Aishile njeba ati, ninkwata ubwafya. "Ubwafya buntu ukwete, bwamusango nshi mune?" Atile, "Ine lintu naishile, bampele ukwikala mu Hotel umulungu utuntulu. Nomba lintu nafumine, naishile ipusha abantwele ku Hotel ati, nomba ulelipila Bill ninani? Banjebele ati, niwe wine ukalipila. Nomba nshishibe nefyakucita." Nalimwipwishe ati, "Bushe nausosa nabakalamba bamilimo? Nao atile, ee, batile pandalama shintu walinokupoka umwenshi nga wapwa, epo tukaputula, tukalipile Bill." Nomba nga bafumyepo indalama ishali muma Thousands, umunandi ninshi aleshalapofye nangu kamo. Namwebele ati, tacishupile mune, natubapeele indalama shabo, pantu tabakakuleke. Nomba tawfwile ukwikala uko nakalya. Ukese ku n'ganda ku myandi tukese ikala bonse. Naliikele nankwe ukufuma mu September ukufika mu January. Elyo aishile yamba ukwikala eka. So mwebanandi nga muleisa kuno, mwisansamuka sana ati tuleya kuParadise filya tumfwa, awe. Filya tumona mu mabook namu mafilm fyabufi.

Kuno kuAmerica, kwaliba ukucula ukukalamba nganshi. Abengi abanensu incito shintu babomba, kulapyanga, bumalonda nangu filya mwacumfwa, ukulabomba mu kitchen. Isho incito isho tamufwile ukubomba. Limbi mwaisa kuno, muli bakafundisha, muli ba Doctor, teti mwambefye ukubomba iyo, pantu ciilashupa nganshi. Ilingi line, kubombafye incite yabu cibombe bombe. Elyo nga walikwata ukuyumfwa mwandini, ufwile waishibafye ati ubuntu bonse ubo walinabo, bufwile bwapwa.

Elyo ilingi line, abo batila baManager, tubaice, nangula masambililo, kuti naukacila sana. Lelo akokene, ekalekweba ati, iwe taubombele apa, tupyangile apa. Ine mwandini nga temulandu wesukulu, kuti watemwafye nokwikala kuAfrica, ukucila ukwisa ikala kuno kucalo cabene.

Pa voice-mail yandi, nabikapo ulwimbo lwakwa P.K. Chishala ulwakweba ati, "Nimayo balikunjeba, tuli nguni shamilomo." Abanandi balangipusha ati, ninshi wabikilapo ulu lwimbo? Nati fintu lulanda. Pantu nga waisa kuno ku America, wishibefye ati wayamba ukutukwa. Ukabafye ngo musha. Elyo abanensu kuno, bala icinjilila, kanshi insambu shobe iwe, tapaba. Fyonsefye abasungu, ebene.

Mwaliba kwaliba bantu banensu abobatila, ama Black Americans. Tutotonkanya ati nganafika mu America, abanandi abafita inkanda, bakantemwa. Iceshamo, aba abanensu tefyo baba abengi iyo. Abanensu abafita, balakwata umwenso pantu ifwe twisa abasambilila, limbi kuti mwaisa kuno nama Degrees yenu. Elyo abanensu abafita abengi, tabasambilila sana. So fwebena Africa nifwe twasambilila sana. So nga balefwaya ukwingisha abantu abafita pa Company, abene ati, "Affirmative action", abapoka incito ilingi, bafuma ku Africa. Ecilenga ukuti abanensu abafita, bafulwe nganshi. Bamo batotokanya ati twaisa mukubapokolola incito.

Ala mwandini, cawama nokuya ku Zambia. Abanandi bamo abo nakulile nabo, nangula umwaice wandi uwaba ku Zambia, ena nga mwalolesha eflyo aleikala, nefyo acita, nemilimo akwata, nendalama apanga, ine newikala kuno tapali fintu ndi kuli ena. Lelo, lishinafyeye ilya kweba ati ndi ku America. Teine neka, abanandi abengi ababa kuno ku America banono sana abakwata incito isha londoloka.

Elyo kuno takwaba nga fintu tyaba kumushi ati icikulu ulabomba. Kuno ma Hours. Cila hour nga yapita, mwapenda. Bamo babombela \$7.50 nangu \$30. Abanensu abashuka balabombela nangu \$60. Nomba tebengi, ma \$7.50 nama \$10. Nomba pakweba ati ukumanishe indalama sha Rent. Ifyakulya fyena tafyashupa sana pantu kwaliba filya batila ama GMO, ku Zambia tamuya fyaya. Abanensu abakwata indalama, balya filya batila, ama organic, nga fintu mulya ku Zambia. Nomba fwebengi, tulyafye icikulu nauya. Nga washita ifikoko fya\$10, fingi nganshi. Ukwashupa sana niku Rent. Pantu nga walishuka kuti ulipila \$1.200. Pakubombela iyo \$1.200, ma Hours yanga? Elyo aba ku mushi balefyayako indalama, elyo kuno kwaliba nama "Bills". Nga walikwata motoka, ninshi ufwife ukulipila Insurance, Medical Insurance, amalaiti nafimbi fye. Nomba pakuti ukumanishe nga ufola \$10 per hour, awe wishibefye. 100 hours ilekupela \$1000, elyo babulemo na ilya batila Tax. Kanshi pakuti ukapange ka \$2000, awe ninshi naupiba. Kanshi ilingi line tatusangwa napa mayanda. Nga walikwata incito, limbi ubomba ukwingi. Limbi ubomba mu Kitchen, limbi uko basungile abantu nga bakula. Kuno abantu nga bakula, ba basungila ku Nursing Home, uko kwine, limbi eko bomba. Kanshi ilingi teti usangwe na pan'ganda nakalya.

Lelo nga washuka waikalisha, wapoka na Green card, wamona nencitio iyisuma, awe, kuti ifintu fyacinjako. Lelo taficinjafye nga wafika awe. Ilingi line fikasenda inshita iyi kalamba nganshi. Bamo, ficenda imyaka 10, pakuti bakwate amapepala yakwikala muno mu calo. Lelo nga taukweta amapepala, kulacitafye wabomba apa, wabomba apa. Nga waumfwa ati balefwaya amapepala, wabutuka, waya kumbi. Kanshi bwafya. Ecilenga ukutila abantu abengi bafilwe ukubwelelamo ku Africa nga Visa yapwa. Pantu nga bafumafye mu America, tabakabasumishe ukubwela. Kanshi kulachitafye, apa baikalapo, afumapo, kulabutaufafye. Lelo nga ashuka akwata amapepa, bamo balakwata incito ishalondoloka nganshi. Eceshamo twakwata, pantu abanensu abakwata incito ishisuma ngabaisa kuAfrica, abalanga abantu ati balikala bwino. Ecilenga umuntu onse ku Africa atile, ngefwaya ukuya ku America pantu eko naumfwa ati indalama eko shaba. Lelo nga taukwete incito, nga mwangipusha ine, ukuti bushe nkese ku America, nkatila, nga namukosa kuti mwaisa.

Kuli nacimbi ico ntontonkanyapo sana. Nga mwalikwata abana elyo mulefwaya ati abana benu bese ku America, mufwife mwaishiba ati intambi shesu ne ntambi sha kuAmerica shalipusana nganshi. Abana besu nga baisa, ilingi line tabalefwaya bamoneke nga bena Africa pantu ukumoneka ati uli mwina Africa, ninshi insambu shobe shala cepelako. Nga balefwala, bafwala kwati bakuno, ukulanda, balanda Language yakuno, abengi naku filonganino fyakwa Lesa, tabayako nakalya. Abengi bafwaya ama boy friends nangu girl friends abenga bafwilisha ukupoka amapepala. Lelo nga basangwa muma problems, bala babika mufingo nangula ba batamfya ba bwekelamo ku Africa.

Lelo abanabo bamo nga baisa kuno mukusambila, bapwisha, balabafwe bwino sana. Ilingi line, balakwata incito isha londoloka. Na bantu balasekelamo. Nomba abengi nga mwabalolesha teti musekelamo. Kanshi nga muletuma umwana ku America, mufwife mwaishiba ati, kuntu aleya nikwi? Aba kulamwafilisha nga fya mushupa ni banani? Pantu tutotokanya ati, umwana nga aya ku fyalo, ninshi aya ikala bwino. Elyo mwebafyashi mwilatila umwana nga aya ku America nangu ku Europe,mwati nokuti nomba twashuka.Tulachusa sana abana mukutotokanya ati

mfwile ukwafwilisha aba fyashi bandi. Limbi uyu mwana, mwebekala ku Zambia, mulilipo na bwino ukumucila. Ico tamwaishiba cakweba ati, pakuti amone ka\$100 ninshi nacula.

Elyo mwe banandi, mwe bakwata incito ishisuma kuZambia, mwiyesha no kwesha. Limbi nga muleisa mukusambila. Lelo nga muleisafye mwikwikala, mulipo bwino, ukucila ifwe kuno. Pantu mwe banensu mulabika utundalama ku Bank, fwebengi kuno muma Accounts indalama shabamo ma\$20. Limbi ama Street kids bena but nga mwalikwata incito ishisuma napapata, bemibepa, America mwandini, nifilya twaletila ku Kawambwa ati “Kawambwa na Nanoko,” pantu ukucula eko kwaba nganshi. Elyo mwila bepekwa ati fintu mumona mu ma movies eflyo caba. Ine palwandi nga banjeba ati salapo ukwikala kuno nangu ku Africa, kuti na salapo ku Africa.

Kuno kabili kwalitalala sana. Ileo, kuli Snow storm. Ku Zambia ta twaishiba nakalya. Kanshi panse apo, napatalala, no kucila nga taukwete pakwikala. Ubwafya namona bwakweba ati tatwamona movie iyilanga ifyo abena America abacula. Nakuno kwine abantu balacula, filya tumona abantu balelomba lomba muma streets, tumona kwati niku Africa fyaba. Nakuno kwine eko fyaba. Mumisebo ukusanga nebekala balelomba lomba fye. Napa Harvard Square kuti mwasanga abantu balelomba lomba fye.

Ifwe nga twaisa, twamba ukucula ngabena, lingi line, bambi nga twaisa kuno, twikala muma Shelters, umo umwikala abantu abashakwata ukwakwikala. So naiwe eko waya mukwikala. Basuminyishafye ukwikala ukufuma ubushiku ukufika na 8 O'clock. Nga 8 o'clock yafika, mufwile ukufuma mushelter nangu panse na patalala. Eifi ndetila mwiyesha nga tamukwete ifya kwisa cita kuno ku America. Mulomfwa abene batila, “Land of opportunity” eee! Ni land of opportunity kuli abo abakwete amapepala. Nga taukwete amapepala, ni, “land of slavery”. Pantu mwandini, kwaliba ukucula uku kalamba nganshi. Nokucila nga bantu baishiba ati tawakwata namapepala, ninshi abene ba ma Company batemwa. Nabeshiba ati nangu bakucushe, tabakufolesha, tabacitile ifi, nabeshiba ati takuli uko uleya. Nga wati ulandepo, ati, ngekutwala ku Migration. Kanshi iwe kulacitafye akacito akali konse. Bamo abanandi bafola ama \$4.00. Minimum wage nishi ili pa \$10.00. Elyo nga ulefolo iyo yine \$4.00 per hour, nishi ulefwaya ama hours yanga pakuti wikale muno mu America. Kanshi baneni, ba bepa ati, umakaka no buci eko bwaba ku America, ine palwandi, nshabumona. Lelo nga bumona, nkesa mweba ati, ubuci nomba na bufika mu America. Ifyo ningalanda fyakweba ati, ku America ukucula ekwo kwaba ukulaba nganshi. Eflyo ni nga tila pali ino nshita. Lelo nga mulefyaya ukwisa, teti mukanye, kuti mwaisa.

Elyo pakulekelesha, mwebantu bakwa Lesa, twiba kwati tuleeba abena America ati, eba tucusha. Pantu nga twafuma ku calo cesu tatuntonkanya sana ati kuntanshi cikaba shani. Kuno abantu bakuno, abengi tabaishiba, elyo abengi tabaikalapo mu fyalo fimbi. Limbi umuntu ekala mu Boston, na ku New York tafikako. Kanshi tabaishiba ifya kwikala na bantu bambi. Ifwe twikala mumabumba, elyo umuntu uyuli onse ni ndume nangu ni nkashi. Kuno takwaba.

Elyo bumbi ubwafya twakwata ninkanda yesu. Abanensu bambi balikwata problem na bantu bafita. Lelo te bonse nakalya. Kwaliba na bantu bamo ababuta abasuma nganshi. Lelo abengi balikwata problem na bantu bafita. Kanshi nga bakumona, bati nokuti, bushe cinshi uwafita engacita? So ilingi line ecilenga.

Limbi ngatwaisa kuno ku America, bambi bekalila ukumwa no kupepa fifwaka no kuilekelesha sana. So fyonse ifyo, filenga abantu ukumona ati, eflyo abena Africa baba. Icilefwaikwa, nga mwaisa kuno ku America, mwiwibweshwa panshi sana, iyo. Fwebene twalikwata intambi, nefyo twifile ukuba, nefyo tufwile ukuba kumuntu uuli wonse. Tufwile twaficingilailaifyo fintu.

Twafikatisha. Nangu tuli mu America, tufwile twaficingilila ify fintu pantu ubushiku bumo tukabwelelamo kumwesu. Tufwilwa twa icingilila ifintu ifili fyonse, nokubafye nga bantu abakwata ishuko lya kwikalako ku calo cimbi, lelo twaliba ku calo twafuma nakalya.

Eeee, Kuno tulacula, lelo ubushiku bumo tukabwelelamo ku mishi kumwesu. Nga twaya ku mushi ku mwesu, tukaba bantu. Eifyo nga naisa kumasambilo, nga fintu naisa, nfwile nabombesha, pakweba ati beshibe ati, eflyo umwine Africa nao enga cita. Lelo tekwesha ati twise kuno twambe ukupona mu sukulu, abantu batusule nakalya. Nga tukosepo fye, kuti twasambilila twaba ngo muntu uuli onse.

PART 2

Ilingi line nga mwaisa kuno ku America, kulaba bumo ubwafya mukasangwa nabo mu masukulu umo mukesa mukulasambilila. Nga mwafuma ku Africa, bamona kwati tapaba nangu cimo ico mwaishiba. Kanshi nangu mwalisambilila shani, bakamweba ati tapaba ifyo mwaishiba. Limbi mukatamba ukulanda ati, ndebwekelamo. Mwikabwelamo awe. Mufwile mwayafwilishako abantu ukuti beshibe ati ku Africa nako kwaliba abasambilila. Elyo cimbi mukasangwa naco sana sana fye, cakweba ati, abantu nga baumfwa ati wafuma ku Africa, bena Africa bakwata mumano ni ilya Africa twalebelenga muma book, ilya iyakwa Tarzan. Bamona kwati ku Africa twakwaba misebo, twakwaba mayanda, twakwaba imyotoka. Bamona kwati ku Africa mwiikala ku fimuti, eko mutolauka.

Kanshi ilingi bakalamwipusha ati, ku Africa bushe mwikala ne nama? Nga mwafulwa kuti mwauma umuntu. Limbi bakala mwipusha ati, “Bushe ku Africa mwalikweta amayanda? Nomba mwitontokanya ati twikala kwi? Nangu batila ati, “kuAfrica kwine ku Zambia (tabaishiba ati Zambia calo, batontokanya ati ka Africa kabafye akanono kwati nika Lusaka). So bakamwipusha ati wafuma ku Africa, walimwishiba Bediako, ekala ku Nigeria? “Kwena muletonokanya kuti naishiba uwikala ku Nigeria sure?” Tabaishiba ati Africa calo icikalamba nganshi, bena bamona kwati Africa kanono sana. Limbi mukomfwa ati, “Nalikwata umunandi kuAfrica.” “Ati ninani ishina, afuma kwi?” Ati afuma ku Mali. “Iyo mukwai, ine nafuma kuZambia.” But niku Africa.” Awe mukwai fyali pusana. Tabaishiba ifyo. Kanshi nga mwaisa mwimona ati abantu kuno balishiba. Kanshi mufwile ukuba sambilisha.

Elyo limbi nga mwafika ku University bakemweba ati icisungu cenu tacaba bwino. Nga baumfwa ati wafuma ku Zambia, balishiba ati Zambia yali colony ya Britain. Kanshi bamwebafye ati icisungu cobe ni British english. Ku Zambia mwaishiba ati British English eyaba bwino, lelo nabo kuno bamona kwati British English ya cabe cabe. Kanshi palaba ka bwafya panono. Abanensu kuno bamona kwati icisungu cabo ecisuma nganshi. Kanshi limo kuti mwalemba akapepala kenu akasuma nganshi, pakumibwesha bati, ili pepala lyobe nga twacikupela ‘A,’ nomba pantu icisungu cobe caku England, twalakufumishako. Ufwile wacita improve mu cisungu cobe. Nomba bushe icisungu candi capusana shani? Iyo, pantu abene balishiba ati wafuma ku Zambia, ukwali icisungu ca kuEngland.

Kwaliba nacimbi ico nseka sana. Nga wakumanya umusungu kuno, balanda ati uyu muntu mwamona apa ni Peter. Peter akulile ku Zimbabwe nangu ku Zambia, alanda icibemba. Nomba nga waumfwa Peter alelanda iciBemba, accent yakwe yumfwika fye fimbi fimbi. We mwina Zambia nga waumfwa umusungu alelanda iciBemba, nicipi yobe ukumfwa ati alelanda shani. Nomba abanensu kuno nga baumfwa umusungu ulanda iciBemba, bakalatila alicenjela sana. Abene batila ati, he is a genius 2 languages or two African languages. Nomba balaba ukwebati, naiwe nga waisa kuno ku America, walikwata iciBemba, icutundu cobe. Elyo nga wayamba ukulanda icisungu, bafwaya ukuti ulande icisungu kwati cisungu ca mwina America,

uwafyalilwa kuno. Pantu bena balefwaisha ati ulande icisungu cabo not icisungu cobe but icisungu cabo. So balefwaya ati accent yobe ilya wakwata nga walanda icisungu cesu cilia twalanda ku Zambia, cibe kwati caku America.

Mulomfwa utunensu utubaice nga twabwela ukufuma ku America. Nangu abakashana abengi nga bafika ukufuma ku America, kwati bakulila ku America nangu eko bafyalilwa. Icilenga sana, mulandu wakweba ati, abanensu kuno bafwaya icisungu cobe cunfwike ngo mwina America. So kukupafya sana ati icisungu cobe cicinje. Nga tacicinjishe, ninshi tawaishiba icisungu. Nga taukoselepo, nakalya tulanda ati ka Zambian accent ka cisungu cesu, kakaluba. Kanshi fwebambi tulakana ati, awe, icisungu candi mukwai caku Zambia, eco nanda, kabili calipusanako nabanensu baku America. So nga wafika kuno, kwishibilafye limo ati ifintu fya musango ifi, fikalacitika. Mukalaumfwa abengi bakalati, “What do you mean! What do you mean?” So kukosapofye, ulelondolafye. Nga ulefwaya, kuubasha. So ifyo efintu mukalasangwa nafyo nga mwafika, so ku kosapo fye.

Elyo limbi, kwaliba nacimbi ico ndefwaya ukumwebako. Nga mwafika kuno, mwikasumina ati bakamweba ati, mwafuma ku Africa. Mukabebe fye ati mukwai, ine nafuma ku Zambia. Pantu nga tatukosele ukweba abantu ati twafuma ku Zambia, abanensu kuno tabakeshibe ati Zambia nangu South Africa, Zimbabwe, Botswana, na Namibia fyalo, tabakafishibe ifyo nakalya. Pantu kuli bena Africa yaba fye cimo cine. So mufwile ukulabasambilisha kuti beshibe. Lelo tekweba ati mitinye ati pakuti nalanda ifi, teti mwise kuno iyo. Ilingi line, abaisa kuno nga ni musukulu umo tusambilila, abena Africa balapasa bwino sana. Nga mwakwata ishuko lwa kwisa ku America mukusambilila, mukese balanga ati abena Africa nabo bene, balikwata amino. Lelo teti mwebe ati nga mwaisa kuno, ifintu fyonse fikabafye bwino, awe. Nga ni ndalama shena, mulabeko. Nga mwakonka ukusambilila, mukese mukusambilila, nga mwakonka indalama, mukese ku bussiness. Nga waisa mukusambilila, basuminishafye ukubomba 20 hours mu University usambila. Mwikabepwa ati mukese sanga incito, nefintu fikabafye bwino, awe. Kuno calo, ku kosapo nga mulefwaya ukwisa sambilila.

Pakulekelesha, ndefwaya nande pa cintu cimo ico mufwile ukwishiba. Nga mwafika kuno kucalo, mwikalaba ukufwailisha abanenu abafuma ku Zambia. Pantu abo bene ba kalamwafilisha ukuti mwishibe ifya kwikala muno mu calo. Nga tamukwete nangu umo, kufwailisha mpaka mwasangapo nangu umo. Ilingi line, abantu bamusango uyo, basangwa mufilongano nangu mumasukulu umo musambila, nangu muma organizations ayafwilisha abeni. Nga mulefwaya ukubafye bwino, mufwile mwaishiba ukweba ati, kuno ku America, ifi fwaikwa, nifi nefi. Pantu nga mwapanga ama mistakes pa kulaba, kuti mwailetelela. Elyo ilingi line, Lesa alapala. Bamo aba nensu abayambile nga bana be sukulu, balikalila kuno kwine, balikwata ne ncito ishishuma nganshi. So nga mwakwata chance yakwisa kuno, please kwisa bombesha. Twabalanga ati naifwe bene twalikwata amano, twalishiba ukulemba, twalishiba ukubelenga, twalishiba ukulanda icisungu, ne cibemba cine. Epo ningapela.